İlqar
MÜZƏFFƏROĞLU

*AJB-nin üzvü,
Goranboy rayonu*

XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq Azərbaycan xalqının başına çox böyük bəlalər gəldi. Eyni zamanda bu əsrdə dünya tarazlaşmağa başladı, ölkələr, xalqlar milli azadlıq hərəkatlarına rəvac verdilər, müstəqillik yolunda mübarizəyə qalxdılar. 1905, 1914, 1915, 1918 və 1920-ci illərdə bir çox qanlı faciələr yaşadıq. Xalqımız böyük təhlükə ilə üz-üzə qaldı. Xain, alçaq, satqın ermənilər dəfələrlə milli hissiyyətimizə toxundular, bizi qanımıza qəltan etdilər. Hələ XVIII əsrin axırları, XIX əsrin əvvəllərində, xüsusən də 1813 və 1828-ci illərdə Qafqazda, Azərbaycanda ölüm-dirim mübarizəsi gedirdi və bu mübarizə nəticəsində Azərbaycan iki yərə parçalandı. XX əsrin əvvəllərində əldə edilmiş müstəqillikdə uzun sürmədi. Respublikamız zorla SSRİ-nin tərkibinə daxil edildi. Müstəmləkəçiliyin yeni formasına baxmayaraq Azərbaycan keçmiş SSRİ tərkibində müttəfiq respublika kimi bir sıra sahələrdə tərəqqiyə doğru addımlar atdı. Hələ Sovet hakimiyyəti qurulmamışdan qabaq milli mətbuat inkişaf etməyə başladı. Ölkədə maariflənmə işi uğrunda böyük hərəkat yarandı. İlk dəfə Azərbaycan dilində "Əkinçi" qəzeti nəşr olundu. Bu qəzetin çapı ilə Azərbaycanda ilk mətbuatın əsası qoyuldu. Bunun arxasınca "Kaspi", "Kəşkül", sonra isə böyük mədəniyyət və mərifət sahibi olan Əli bəy Hüseynzadənin "Fyuzat" jurnalı, Məmmədağlı Şahxatinskiyin "Şərqi-rus", böyük demokrat Cəlil Məmmədquluzadənin "Molla Nəsrəddin" kimi mətbu orqanları yarandı. Bütün bu proseslərin fonunda böyük ziyalı ordusu formalaşmağa başladı. Təkcə çar üsuli-icarəsi dövründə çalışmış böyük ədib, mütəfəkkir Mirzə Fətəli Axundovun adını çəkməklə kifayətlənmək olar. O, öz əsərləri ilə Azərbaycan dramaturgiyasının banisi kimi ədəbiyyatımızda tanınmış korifeylərdən birinə çevrildi. Belə ziyalıların sayı yüzlərdədir. Hələ o zaman Şuşada rus-tatar məktəbində təhsil almış Nəcəf bəy Vəzirov "Dağın tifaq" əsəri ilə dramaturgiyamızda faciə janrının əsasını qoydu. Böyük ziyalılarımızdan Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Süleyman Sani Axundov, Üzeyir Hacıbəyov kimi şəxsiyyətlər Azərbaycan mədəniyyətinə, mənafeyinə böyük töhfələr verdilər. Bu sıraya Bədəlbəylilərin, Bülbüllərin, Rəşid Behbudovların, Niyazilərin adları da daxildir.

Lakin təəssüflər olsun ki, onların müasirləri olmuş, hər zaman öz xain və satqın xislətini gizlətməyə çalışmış ermənilər xalqımızın milli soykötünə balta vurmuş, neçə-neçə qanlı faciələr törətmişlər. Şaumyanlar, mikoyanlar, mirzoyanlar Azərbaycanı parçalayıb didməklə bu dövləti dağıtmağa çalışırdılar. Lakin Azərbaycanın qeyrətli oğulları erməni faşistlərinin niyyətlərini başa düşür, bacardıqca onların planlarını alt-üst edirdilər. Belə şəxslərdən biri də 1933-cü ildə rəhbərliyə gəlmiş, Stalinin təkidi ilə Azərbaycan Kommunist Partiyasının I katibi

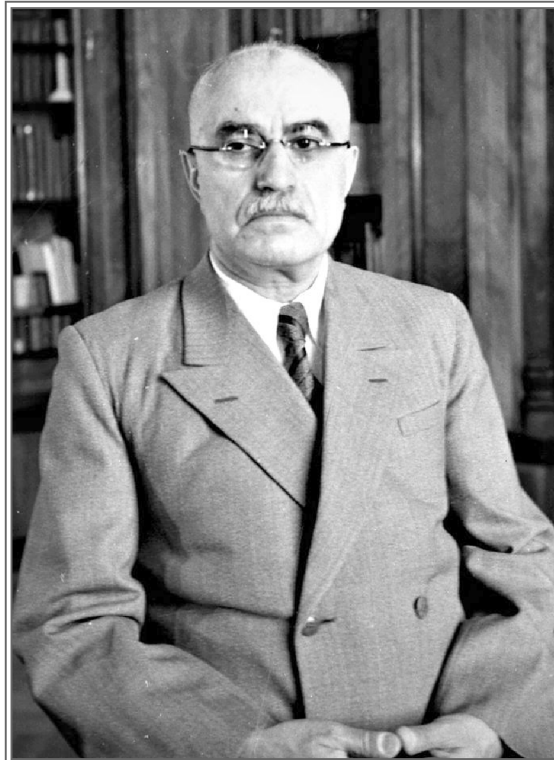
seçilmiş Mir Cəfər Abbas oğlu Bağırov idi. Məlum olduğu kimi, o dövrdə Azərbaycanda rəhbərliyə qeyri-millətdən olan insanlar gətirilirdi. Məsələn, ilk dövrlərdə respublikaya AK(b)P MK və BK-nin I katibi N.F.Qikalovun rəhbərliyi və ondan sonrakı dövrlərdə yüksək vəzifə sahibləri arası çəkişmələr Siyasi Büronu tənqə gətirmişdi. Tez-tez baş verən rəhbər dəyişikliyi Azərbaycanda bir sıra mənfi hallara rəvac verirdi. Mir Cəfər Bağırova qədər Azərbaycana rəhbərlik edən qeyri-millətdən olan şəxslərin etdikləri cinayətlərin tarixçilər tərəfindən tədqiqinə bu gün böyük ehtiyac var. Yeri gəlmişkən o dövrün qısa xronoloji ardıcılığına nəzər yetirək: 24 oktyabr 1920-ci ildə Azərbaycan K(b)P MK-nin I katibi Q.N.Ka-

ra baxmayaraq, Bağırov şəxsiyyəti haqqında zaman-zaman haqlı-haqsız əsərlər yazılmış, onu xalq düşməni, Azərbaycandakı repressiya maşınının sükanı arxasında oturan bir sima kimi səciyyələndirmişlər. Əslində isə tarixi sənədlər başqa şey deyir. Məsələn, 25 fevral 1988-ci ildə Sov. İKP MK-nin Siyasi Bürosunun "Siyasi repressiya qurbanları haqqında" qərarında birbaşa qeyd olunur ki, bu repressiyaların həyata keçməsinə birbaşa məsuliyyəti Anastas İvanoviç Mikoyan və hiyləgər, satqın Nikita Sergeyeviç Xruşşov daşıyırdı. Həmin siyasi qərar da deyilirdi ki, A.İ. Mikoyan hələ xalq yeyinti sənayesi komissarlığına, eləcə də xalq xarici ticarət komissarlığına rəhbərlik etdiyi dövrlərdə minlərlə insanın məhvinə sərəncam verib. Mikoyan 15 iyul 1937-ci ildə Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin sədri Yejova göndərdiyi məktubda 1365 nəfərin güllələ-

ləri Beriyanın və Bağırovun üstünə atdı. Məlumdur ki, Beriyanın 1939-cu ildə sovet rəhbərliyinə gəlmişdi. Halbuki, Xruşşov və Mikoyan 1934-cü ildən minlərlə insanın ölüm düşmələrinə göndərmişdilər.

Ancaq təəssüfədir ki, 1918-ci ildən üzübəri şaumyanlar, mikoyanlar, əmiryanlar, mirzoyanlar, sarkisilər və digər Azərbaycan xalqının qanına susamış kəslər bu dövləti daxildən parçalamaq istəsələr də, bu niyyətlərinə 1988-ci ildə nail oldular. Erməni xislətli M.S. Qorbaçovun sayəsində onlar Qarabağı işğal edə bildilər, Bakını qanına qəltan etdilər və digər çirkin niyyətlərinə nail oldular. Tarix sübut edir ki, M.C. Bağırovun dövründə onlar bu amansız planlarını həyata keçirə bilmirdilər. Heydər Əliyevin hakimiyyətdə olduğu dövrlərdə də ermənilər bu qanlı planlarını gerçəkləşdirmək iqtidarında deyildilər.

Mircəfər Bağırov – Bu şəxsə iki baxış

seçildi. 1921-ci ilin iyulunda isə Azərbaycan K(b)P MK-ya Sergey Mironoviç Kirov rəhbərlik etməyə başladı. Sonra isə L.İ. Mirzoyan, N.F. Qikalov, V.İ. Polonski Azərbaycana rəhbərlik etdilər. V.İ. Polonskidən sonra respublikaya Moskva şəhər Partiya Komitəsinin sədri Ruben rəhbərlik etdi. Dəhşətli odur ki, bunların ardınca partiya rəhbərliyinə Sarkis gətirildi ki, o da Mikoyanın arzularını həyata keçirməyə başladı. Nəhayət, 1933-cü il dekabrın 10-da AK(b)P MK-nin I katibi vəzifəsinə M.C. Bağırov seçildi. Bu o zaman idi ki, Mərkəzi Komitənin büro üzvlərindən 4 nəfəri, Bakı Komitəsi Bürosunun üzvü olan 5 nəfərin hamısı, Siyasi Büro üzvü olan 16 nəfərdən 14-ü Azərbaycanlı deyildi. obrazlı dillə desək, həmin dövrdə Yerevanda yumurta verən toyuqlar Bakıda yumurtalayır. Məhz belə çətin dövrdə M.C. Bağırov Azərbaycan xalqı üçün böyük işlər gördü və fəaliyyəti dövründə daim mikoyanların, fitnəkarlığı ilə üz-üzə qaldı. Mikoyan və Mirzoyan kimi erməni cəlladları N. Nərimanova, M.C. Bağırova qarşı xəyanətlə məşğul olmuş və təəssüflər olsun ki, hər ikisinin məhvə nail olmuşlar. Təbii ki, bu cinayətlərdə maymaq milli kadrlarımızın da rolu az olmayıb. Lakin bütün bunla-

məsini tövsiyə etmiş və buna nail olmuşdu. Mikoyan 1937-ci ildə UK(b)P-nin fevral-mart plenumlarında repressiya maşınının birbaşa işə düşməsinə vasitəçi rolunda çıxış edir. **Sov. İKP MK Siyasi Bürosunun həmin qərarında göstərilir ki, N.S. Xruşşov 1936-1937-ci illərdə Moskva Komitəsinin və Moskva şəhər Partiya Komitəsinin I katibi və 1938-ci ildə isə Ukrayna K(b)P MK-nin I katibi işlədiyi dövrlərdə minlərlə sovet və partiya xadiminin həbsinə göstəriş vermişdi. DTK-nin arxivlərində saxlanılan sənədlərdə göstərilir ki, N.S. Xruşşov Moskva vilayətində, eləcə də Ukraynada müharibədən qabaqkı illərdə 55741 nəfərin həbsinin səbəbkarı olmuşdu. Digər mənbələrdə isə qeyd olunur ki, o, 1938-ci ilin yanvar ayında Ukraynada 106119 nəfəri, 1939-cu ildə 12 min nəfərdən çoxunu, 1940-cı ildə isə 50 mindən çox insanı həbs etmişdi.** Ümumiyyətlə, N.S. Xruşşov 1938-1940-cı illər arasında 167565 nəfərin həbs olunmasına və güllələnməsinə zəmin yaratmışdı. Belə faktları çox sadalamaq olar. Həmin sənədlərdən görünür ki, N.S. Xruşşov öz çirkin əməllərini gizlətmək üçün İ.V. Stalinin ölümündən sonra öz nöqərləri sayılan Pospelovun, Rundenkonun və daxili işlər naziri İqnatovun vasitəsilə bütün cinayət-

Çox təqdirəlayiq haldır ki, M.C. Bağırov xalqın düşməni deyil, onun təəssübkeş rəhbəri olub.

N. Nərimanov həтта inqilabdan əvvəl gizli şəraitdə fəaliyyət göstərən müsəlman fəhlələrini heç bir səbəbi olmadan partiyadan çıxaranların qatı millətçi əməllərini və bunun arxasında duran məqsədlərini ifşa edərək yazırdı: "Görəsən, hal-hazırda Azərbaycanda Azərbaycanı təmsil edən partiya varmıdır? Mən təsdiq edirəm: belə bir partiya yoxdur və mirzoyanlar öz iyrenc siyasetlərindən, Azərbaycanı simasızlaşdırmaq siyasətindən əl çəkməyə nə qədər də olmayacaqdır".

N. Nərimanov yazırdı: "Dağlıq Qarabağ Mirzoyanın güclü təsiri altında muxtar vilayət elan edilmişdir. Mənim vaxtımda bu mümkün olmamışdı... Mirzoyan bu müddət ərzində erməni daşnak müəllimlərinin köməyi ilə zəmin hazırladı və məsələni Zaqafqaziya Diyar Komitəsinə keçirdi" (N. Nərimanov "Ucqrarlarda inqilabımızın tarixinə dair". Bakı, 1992, səh. 59).

Ermənilərin gözü tarixən qonşu torpaqlarda olmuş, Türkiyə, Azərbaycan və Gürcüstana qarşı ərazi iddiaları ilə çıxış etmişlər. Onların niyyətləri isə çox aydın idi. "Böyük Ermənistan" yaratmaq xülyası ilə yaşayan bu qəsbkar zümrə Sovet hakimiyyəti qurul-

duqdan sonra da öz çirkin niyyətlərindən əl çəkmədi. Məlum olduğu kimi, 1921-ci il iyulun 5-də RK(b)P MK Qafqaz Bürosu Dağlıq Qarabağla əlaqədar uzun müzakirələrdən sonra "Yuxarı və Aşağı Qarabağın iqtisadi əlaqələrini, Yuxarı Qarabağın Azərbaycanla daimi əlaqələrini və müsəlmanlarla ermənilər arasında milli sülhün qurulmasını nəzərə alaraq Dağlıq Qarabağı Azərbaycan SSR hüddudlarında saxlamaq, Dağlıq Qarabağa Şuşa şəhəri inzibati mərkəz olmaqla geniş muxtariyyət vermək" haqqında qərar qəbul etdi. Sonralar ermənilər "Dağlıq Qarabağ mexaniki surətdə Ermənistandan qoparılıb Azərbaycana qatıldı", "Bolşeviklər erməni Qarabağını Azərbaycana başışladılar", "Qafqaz Bürosu Stalinin təkidi ilə öz qərarına təzədən baxdı və Qarabağ Azərbaycana verildi" və s. kimi qeyri-məntiqi, qeyri-obyektiv rəylər söyləsələr də, bu mühüm

məsələ öz ədalətli (DQMV-nin Azərbaycan SSR tərkibində saxlanması) həllini tapdı".

Uzun müddət Dağlıq Qarabağ məsələsinə qayıtmağa cürət etməyən ermənilər daha iyrenc planlar hazırlamağa başladılar. İş o yerə gəlib çatdı ki, Ermənistan K(b)P MK-nin o zamankı birinci katibi Q. Arutyunov Moskvaya yənən müraciət etdi və bildirdi ki, Dağlıq Qarabağ vilayəti Ermənistan SSR-nin tərkibinə qatılmalıdır. Əlbəttə, müraciət məktubunda Q. Arutyunov əsassız fikirlərlə çıxış edirdi. O, yazırdı ki, guya belə olan təqdirdə yerli kadrlar öz təhsillərini davam etmələrində imkan əldə edəcəklər, Dağlıq Qarabağın iqtisadiyyatının inkişafında mühüm irəliləyişlərin əldə olunmasına zəmin yaranacaq. Ermənilərin bu dəfə də niyyətləri baş tutmadı. Çünki M.C. Bağırov həmin məsələyə tez və daha qəti reaksiya göstərdi.

Məsələn, Vazgen Sisilyan "MDB ölkələrindəki dostlarım" adlı kitabında 1988-ci ildən Azərbaycan müxalifəti tərkibinə salınmış ermənilər barədə yazır: "Bizim tapşırıqımızla Bakı müxalifətinə adamlarımız çox sadə üsulla daxil olurdular. Təkcə ad-familiyanı dəyişmə kifayət edirdi. Məsələn, "Vaçaqan Barapeşt" ordeninə layiq görülmüş Seyran Alekseyeviç Xanzadyan - Seyran Zahid oğlu Ələkbərov adı ilə daha çox fəal idi. Bu adam o dərəcədə fəal idi ki, müxalifətin ən məxfi yığıncaq və görüşlərindən xəbər verirdi. O, indi Portuqaliyadadır".

Çox təəssüflər olsun ki, bu gün Azərbaycanın başına min bir fəlakətlər gətirən mikoyanlar, mirzoyanlar bir qıraqda qalıb, xalq qınasının ünvanı cəsarətli və qətiyyətli tarixi şəxsiyyətlər olub. Biz nədənsə keçmişimizi bəzən unuduruq və bu da xalqımıza çox baha başa gəlir. Budur, Rusiyada "Mikoyan" adlı et kombinatı öz məhsullarını bütün diplomatik korpuslara, eləcə də xarici ölkələrə satmaqla toplanılan külli miqdarda pulu yəndə ermənilərin iyrenc niyyətlərini həyata keçməsi üçün sərf edir. Rus "demokratları", Azərbaycanın tanınmış ziyalıları yəndə desursun, öz düşməni haqda danışmaq əvəzinə N. Nərimanov, M.C. Bağırov və başqa qeyrətli Vətən oğullarını qınaq obyektinə çevirirlər.